

ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΒΟΗΘΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΣΕΡΡΩΝ (1911-1914)

Ὁ λαός τῶν Σερρῶν στά κρίσιμα χρόνια τῶν βαλκανικῶν πολέμων εἶχε τήν εὐλογία νά ποιμαίνεται ἀπό δυό ἄξιους παντός θαυμασμοῦ ἀοίδιμους λειτουργούς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τόν Μητροπολίτη Σερρῶν Ἀπόστολο Χριστοδοῦλου¹ (1909-1916) καί τό βοηθό του ἐπίσκοπο Χριστουπόλεως Ἀμβρόσιο Νικολαΐδη (1911-1914).

Ὁ ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος Νικολαΐδης, κατά κόσμον Ἀριστοτέλης, γεννήθηκε τό 1880 στήν Προῦσα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ γονεῖς του Ἀθανάσιος Νικολαΐδης καί Βασιλική Φιλίππου πρόσεξαν ιδιαίτερα τήν μόρφωσή του².

Ὁ Ἀμβρόσιος (Ἀριστοτέλης) ἀποπεράτωσε τά ἐγκύκλιά του μαθήματα στό σχολεῖο τῆς ιδιαίτερῆς του πατρίδας τό 1897. Αὐτή τή χρονιά καί σέ ἡλικία 17 χρόνων γίνεται δεκτός στήν Θεολογική σχολή τῆς Χάλκης, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τό 1903 ἀριστοῦχος.

Ἐπιστρέφοντας στήν πατρίδα του τήν Προῦσα ἄσκησε τό ἐπάγγελμα τοῦ δασκάλου, ἐπιθυμώντας δέ νά προσφέρει στόν Ἑλληνισμό καί στήν Ὁρθοδοξία, προχειρίζεται διάκονος στίς 29 Φεβρουαρίου τοῦ 1904 ἀπό τόν μητροπολίτη Προύσης Ναθαναήλ καί μετονομάζεται σέ Ἀμβρόσιο³.

Τό 1904-1905 ὑπηρετεῖ τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς ἀρχιδιάκονος τοῦ Νεοκαισαρείας Ἀμβροσίου, ἐνῶ τό 1905-1906 ὑπό τόν Κασσανδρείας Ἰωάννη προσφέρει ὑπηρεσίες στό χριστεπώνυμο πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας⁴.

1. Γιά τή βιογραφία καί κυρίως τήν προσφορά τοῦ Μητροπολίτη Σερρῶν Ἀπόστολου Χριστοδοῦλου πού δέν ἐγκατέλειψε τό πνευματικό του ποίμνιο, παρά τίς ἔντονες πιέσεις ἀπό τοὺς κατακτητές κατά τή δεύτερη βουλγαρική κατοχή καί ἀπό τή μεγάλη του στενοχώρια γιά τήν ἀντικειμενική ἀδυναμία του νά βοηθήσει τοὺς Σερραίους πέθανε στήν πόλη τῶν Σερρῶν τόν Φεβρουάριο τοῦ 1917, βλ.: *Χαράλαμπος Βουρουτζίδης*, Ὁ Μητροπολίτης Σερρῶν Ἀπόστολος Χριστοδοῦλου καί ἡ σφαγή τῶν Τούρκων ἀπό τοὺς Βουλγάρους στίς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912, Περιοδικό «Γιατί», τεῦχ. 239-241, σ. 65.

2. *Εὐγένιου Κωσταρίδη*, Ἡ σύγχρονος ἑλληνική ἐκκλησία, Ἀθήνα 1921, σελ. 323.

3. *Βασιλείου Ἀτέση*, Ἐπίτομος Ἐπισκοπική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος ἀπό τοῦ 1933 μέχρι σήμερα, Ἀθήνα 1948, τόμ. Α, σελ. 117.

4. *Β. Ἀτέση*, ὁ.π., σ. 117.

Ὁ Ἀμβρόσιος Νικολαΐδης, πνευματικό τέκνο τοῦ δασκάλου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης Ἀπόστολου Χριστοδούλου, ἀκολουθεῖ τόν γέροντά του στή Δυτική Μακεδονία, ὅταν αὐτός, μετά ἀπό 23 χρόνια καρποφόρας προσφορᾶς στή σχολή τῆς Χάλκης, προάγεται στόν Μητροπολιτικό θρόνο Βεροίας καί Ναούσης τό 1906. Στή μητρόπολη Βεροίας καί Ναούσης ὁ Ἀμβρόσιος προσφέρει τίς ὑπηρεσίες του ὡς πρωτοσύγκελος ἀπό τίς 15 Αὐγούστου τοῦ 1906⁵.

Στή Βέροια γιά τρία χρόνια ἐκπροσωπεῖ ἐπάξια ὡς πρωτοσύγκελος τόν μητροπολίτη Ἀπόστολο καί ἐπωμίζεται τό συντονισμό τῶν ἐνόπλων Ἑλληνικῶν ὁμάδων πού προστάτευαν τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς ἀπό τίς ἐπιθέσεις τῶν βουλγαρικῶν ἀντάρτικων τμημάτων καί γίνεται ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἀντίστασης στήν περιοχή⁶.

Τό 1909 ὁ σεμνός καί Ἅγιος ἱεράρχης Ἀπόστολος Χριστοδούλου προβιάζεται στήν μητρόπολη Σερρών. Τό πνευματικό του τέκνο, ὁ πρωτοσύγκελος του Ἀμβρόσιος, τόν ἀκολουθεῖ στή νέα του ἔδρα.

Ἡ ἄφιξη στήν πόλη τῶν Σερρῶν τῶν δύο εὐρυμαθῶν ἀνδρῶν⁷ καί, μέ ἀδρομερῆ θεολογική μόρφωση, λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, ζωογονεῖ τοὺς Σερραίους ἀναπτέρωνοντας τό ἠθικό τους.

Ὁ πρωτοσύγκελος Ἀμβρόσιος, γνώστης τῆς τουρκικῆς νοοτροπίας, γίνεται ὁ προστάτης ὄλων τῶν Σερραίων. Διαμαρτύρεται στίς τουρκικές ἀρχές, ὅταν αὐτές κατά τή συνήθειά τους ἀθαιρετοῦν, ἀπειλεῖ τοὺς Τούρκους προύχοντες, παρακαλεῖ καί ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐκθέτει τόν ἑαυτό του σέ κάθε κίνδυνο προκειμένου νά ὑπερασπιστεῖ τοὺς Σερραίους.

Ἡ κατάσταση στήν ἐπαρχία τῶν Σερρῶν εἶναι τραγική. Οἱ Τοῦρκοι, μέ ἀφορμὴ τήν περί ἀφοπλισμοῦ διαταγή τῶν μὴ μουσουλμάνων κατοίκων τῆς Αὐτοκρατορίας, περιφέρονται στά χωριά τοῦ κάμπου καί ἐκδιάζουν τοὺς κατοίκους, λεηλατοῦν τά σπίτια τους, δέρνουν καί σκοτώνουν τοὺς Ἕλληνες⁸. Τά γεγονότα στά χωριά Ὁρλικο (Στρυμονικό), Βεσνίκο (Ἅγιο

5. *Ε. Κωσταρίδη*, ὀ.π., σ. 324.

6. *Γρηγορίου Νταβαρίνου-Ἀνδρέα*, Τσιαπέρα, Ἱστορία ἱερᾶς μονῆς Προυσιωτίσσης, Ἀθήνα 1957, σελ. 243, καί *Γεωργίου Χ. Χιονίδη*, ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας στήν περιοχή τῆς Βεροίας, ΙΜΧΑ-Πρακτικά συμποσίου: Ὁ Μακεδονικός Ἀγώνας, Θεσ/νίκη 1987, σελ. 427.

7. Ὁ μητροπολίτης Ἀπόστολος γνώριζε ἄριστα γαλλικά, ρωσικά καί τουρκικά, ἐνῶ ὁ Ἀμβρόσιος γνώριζε γαλλικά, ἀραβικά, ἀγγλικά, τουρκικά καί ρωσικά.

8. «...τοὺς δυστυχεῖς χωρικούς κατ' ἰδίαν ἓνα ἕκαστον ἀφοῦ διά ρινομάκτρων καί περικημίδων ἔβουν τά στόματά των, τοὺς ἐξύλιζον εἰς τοὺς πόδας εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε οἱ συγγενεῖς των τοὺς μετέφερον εἰς τὰς οἰκίας των ἢ ἐπὶ τῶν ζώων ἢ ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων...», γράφει σέ ἐπιστολή του πρὸς τὸ πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ὁ μητροπολίτης Σερρῶν Ἀπόστολος. (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 34, Κ/πολη 1910, σ. 222).

Πνεῦμα), Σουμπάσκοϊ (Νέο Σούλι), Δοβίστα (Ἐμμ. Παπῶς), Νιγρίτα, Δημητρίτσι, Ἀϊδονοχώρι, Σαρμουσακλή (Πεντάπολη), Τοπόλιανη (Χρυσό) πανικοβάλλουν τούς χριστιανούς. Ὁ Ἀμβρόσιος, ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ μητροπολίτη, περιοδεύει στά χωριά καί στηρίζει τούς τρομαγμένους Ἕλληνες⁹.

Τό ἴδιο κλίμα τρομοκρατίας ἐπικρατεῖ καί στήν πόλη τῶν Σερρών. Οἱ τουρκικές πιέσεις εἶναι ἀφόρητες, ὑπάρχουν π.χ. τούς Ἕλληνες νά συμμετάσχουν στό συλλαλητήριο πού τό νεοτουρκικό κομιτάτο «Ἐνωσις καί Πρόοδος» ὀργάνωσε, γιά νά διαμαρτυρηθεῖ γιά τήν ὀρκωμοσία τῶν Κρητῶν βουλευτῶν στό ὄνομα τοῦ βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ κατάσταση ἐπιδεινώνεται γιά τούς Ἕλληνες καί ἀπό τή βουλγαρική διείσδυση στόν κρατικό μηχανισμό. Οἱ Τούρκοι αὐθαίρετα ἀντικατέστησαν τόν Μάρτιο τοῦ 1910 ἕναν ἀπό τούς τρεῖς Ἕλληνες πού ἦταν μέλη τοῦ συμβουλίου τοῦ Δικαστηρίου, τοποθετώντας στήν θέση του κάποιον ἀπό τούς ἐλάχιστους στήν πόλη τῶν Σερρών ἐξαρχικούς. Ὁ Μητροπολίτης Σερρών Ἀπόστολος καί ὁ πρωτοσύγκελλός του Ἀμβρόσιος ἀγωνίζονται γιά τήν προστασία τῶν Σερραίων, καθὼς οἱ «πρόκριτοι καί οἱ λόγιοι τῆς πόλεως Σερρών ἔχουσιν ὀλιγοψυχίαν»¹⁰.

Τήν πολυποίκιλη δράση τῶν Τούρκων στά Σέρρας πού ἐκδιάζουν καί ὠθοῦν τούς χριστιανούς σέ ἐλάχιστες περιπτώσεις καί σέ ἀλλαγὴ τῆς πίστεως, ἀναχαιτίζουν, θέτοντας σέ κίνδυνο τή ζωή τους ὁ μητροπολίτης Ἀπόστολος καί ὁ Ἀμβρόσιος.

Δύο περιπτώσεις ἐξιλαμισμῶν στάς Σέρρας γνωρίζουμε πὼς ἔγιναν τό 1910¹¹.

Ἡ Σερραία Στυλιανή τοῦ Χρήστου, ἕνδεκα μόλις χρόνων, τό Νοέμβριο

9. Καί οἱ παράλληλες προσπάθειες τοῦ μητροπολίτου Σερρών γιά τόν περιορισμό τουλάχιστον τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἀποδίδουν. Διορίζεται τριμελὴς ἐπιτροπή ἀπὸ τούς θρησκευτικοὺς ἡγέτες τῶν Ὀρθοδόξων τῶν Μεωαμεθανῶν καί τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων καί μέ τήν συνεισφορά τριῶν μελῶν ἀπὸ κάθε ἐθνότητα προσπαθοῦν διὰ τῆς πειθοῦς νά μαζέψουν τά ὄπλα τῶν χριστιανῶν. Ὅμως σέ ἐπιστολή του ὁ Ἀπόστολος Χριστοδούλου πρὸς τό Πατριαρχεῖο (14 Ἰουλίου 1910) γράφει: «... αἱ προσπάθειαι τῆς ἐν λόγῳ ἐπιτροπῆς δέν θά στεφθῶσι, δυστυχῶς, ὑπὸ ἐπιτυχίας, τῶν χριστιανῶν ἄχρηστα μόνον ὄπλα παραδιδόντων...» (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, ὅ.π., σ. 222).

10. Ἐφημ., Ἀστὴ 22 Ἰουνίου 1910. Τὴν ἀπορία καί ταυτόχρονα διαμαρτυρία της γιά τὴ στάση τῶν προκριτῶν ἢ ἴδια ἐφημερίδα ἐκφράζει καί στίς 20 Ἰουνίου 1910 (Βασίλειος Τζανακάρης, Εἰκονογραφημένη Ἱστορία τῶν Σερρών, τόμ. Α, σελ. 178 (6) καί σελ. 181(6)).

11. Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια, τ. 35, Κ/πολη 1911, σ. 194. Εἶδηση γιά προσπάθεια ἐξιλαμισμοῦ στήν πόλη τῶν Σερρών, ὅταν σέ αὐτὴν μητροπολίτης ἦταν ὁ Γρηγόριος Ζερβουδάκης (1892-1909) σῶζει σέ ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὰς Σέρρας γιά τὴν ἐφημερίδα Σκρίπ τό 1903 ὁ δημοσιογράφος Εὐστράτιος Εὐστρατιάδης (Ἀναδημοσίευση: ΓΙΑΤΙ, τευχ. 257, σ. 42).

τοῦ 1910 ὀδηγήθηκε ἀπό τούς Νεότουρκους, χωρίς τή νόμιμη προκατήχηση, στό ἀρμόδιο γιά θρησκευτικά θέματα Διοικητικό Συμβούλιο. Ἡ ἐκκλησία τῶν Σερρῶν ἀντέδρασε ἀμέσως. Ὁ Ἀμβρόσιος παρουσιάστηκε, μαζί μέ τούς γονεῖς τοῦ παιδιοῦ, στό Συμβούλιο κατά τή διάρκεια τῆς συνεδρίασης καί ἡ κοπέλα «... μόλις ἰδοῦσα τόν ἀρχιερατικόν ἐπίτροπον καί τούς γονεῖς αὐτῆς, ἀνέκτησε θάρρος καί ἔπεσεν εἰς τάς ἀγκάλας τῶν γονέων της». Ἐνα μήνα ἀργότερα, τόν Δεκέμβριο τοῦ 1910, ἡ δεκαπεντάχρονη ἔγγαμη Εὐαγγελία ἀπό τό Μελένικο πού ζοῦσε στάς Σέρρας στήν περιοχή Καμενίκια, παρά τίς ἔντονες διαμαρτυρίες τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου Ἀμβροσίου¹², ἐξιολαμίζεται.

Ἡ προπαγάνδα καί ἡ ἐξαγορά συνειδήσεων ἀπό τό Μακεδονικό κομιτάτο καί γενικά οἱ ἀφόρητες πιέσεις πού ἀσκοῦν οἱ Βούλγαροι, μέ τήν ἀνοχή τῶν Τούρκων, στούς Ἕλληνες ἀντιμετωπίζονται δραστήρια καί κυρίως μέ ὑπευθυνότητα ἀπό τήν Ἐκκλησία. Ὁ Ἀμβρόσιος, βοηθώντας τήν ἐθνωφελεῖ δράση τοῦ Μητροπολίτου¹³, ἀπό τόν ἄμβωνα τῶν σερραϊκῶν ἐκκλησιῶν κάνει ἕναν σπουδαῖο ἀγώνα, διαφωτίζει τούς Ἕλληνες γιά τά πανσλαβιστικά σχέδια καί ταυτόχρονα τούς προτρέπει σέ ἀντίσταση τόσο κατά τῶν Βουλγάρων ὅσο καί κατά τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι, μέ πρῶτο τόν Χασάν Βέη, πρόεδρο τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου, δέν σέβονται καμιά ἀρχή δικαίου¹⁴.

Αὐτή του ἡ δράση, μέ εἰσήγηση τοῦ γέροντός του μητροπολίτου Σερρῶν Ἀπαστόλου¹⁵, ἀναγνωρίζεται καί ἐπιβραβεύεται ἀπό τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως, πού μέ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς συνόδου προάγει τόν Ἀμβρόσιο σέ ἐπίσκοπο Χριστουπόλεως¹⁶.

Τόν Μάιο τοῦ 1911 ταξιδεύει στή Θεσσαλονίκη ἐκπροσωπώντας τόν

12. Σέ γραπτή προσφώνηση τῶν μητροπολιτῶν τῆς Μακεδονίας πρὸς τόν σουλτάνο Μεχμέτ Ρεσάτ τόν Ε΄ πού ἐπισκέφθηκε τή Θεσσαλονίκη τόν Μάιο τοῦ 1911 ὁ Ἀμβρόσιος ὑπογράφει: «Ὁ ἐψηφισμένος Χριστουπόλεως Ἀμβρόσιος, γενικός ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Σερρῶν» (Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 35, ΚΠολη 1911, σ. 178).

13. Ἐφημ. Ἀστήρ, 10 Ἰανουαρίου 1910, ἀρχεῖο περιοδικοῦ «Γιατί».

14. Ἡ ἔφημ. Ἀστήρ στίς 15 Ἰανουαρίου τοῦ 1910, (ἀρχ. περιοδ. «Γιατί»), σέ ἀνταπόκρισή της ἀπό τάς Σέρρας γράφει πῶς ὁ πρόεδρος τοῦ πολιτικοῦ δικαστηρίου Σερρῶν Χακίμ Χαζίμ ἐφέντης κατά τήν ἐκδίκαση ὑποθέσεων ἔκανε τά πάντα ἐκτός τοῦ καθήκοντος τοῦ δικαστοῦ καί βέβαια πάντα σέ βάρος τῶν Ἑλλήνων.

15. Ὁ μητροπολίτης Ἀπόστολος τόν Φεβρουάριο τοῦ 1911 βρῖσκεται στήν Κωνσταντινούπολη γιά λόγους ὑγείας καί αἰτεῖται ἀπό τό Πατριαρχεῖο νά τοῦ δοθεῖ βοηθός ἐπίσκοπος (Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 11, Κ/πολη 1911, σ. 155).

16. Τόν Μάιο τοῦ 1911 ὁ Ἀμβρόσιος μέ ψήφους κανονικές προκρίνεται τῶν συνοποψηφίων του ἀρχιμ. Μαρτινιανοῦ Ἰωακείμ καί ἀρχιμ. Σταυρίδη Σωκράτη στήν ἐπισκοπή Χριστουπόλεως (Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 35, Κπολη 1911, σ. 155).

γέροντά του μητροπολίτη καί παρουσιάζεται στον Σουλτάνο Μεχμέτ Ρεσάτ μέ ὅλους τούς ἀρχιερεῖς τῆς Μακεδονίας¹⁷.

Μέ ιδιαίτερη λαμπρότητα, στίς 5 Ἰουνίου τοῦ 1911, ἔγινε ἡ χειροτονία τοῦ Ἀμβροσίου σέ ἐπίσκοπο Χριστουπόλεως στον Μητροπολιτικό ναό τῶν Σερρῶν ἀπό τούς Μητροπολίτες Σερρῶν Ἀπόστολο, Δράμας Ἀγαθάγγελο καί Γρεβενῶν Αἰμιλιανό¹⁸.

Τό νεοτουρκικό κομιτάτο, ἐνοχλημένο ιδιαίτερα ἀπό τή δράση τοῦ νεοαρχιεπισκόπου¹⁹, καταβάλλει προσπάθειες γιά τήν ἀπομάκρυνσή του, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν ἀποδίδουν.

Τό κομιτάτο τῶν Νεοτουρκῶν «Ἐνωσις καί Πρόοδος», μέ πρόεδρο τόν Νασήτ Μπέη, ἀποφασίζει τήν ἐκτέλεση τοῦ Ἀμβροσίου.

Τά γεγονότα ὅμως πού προηγήθηκαν τῶν βαλκανικῶν πολέμων καθυστεροῦν τήν ὑλοποίηση αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως. Τό Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως πληροφορήθηκε τούς σκοπούς τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου καί ἡ Ἱερά Σύνοδος, μέ ἐπιστολή της τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1911, γνωστοποιεῖ στον Ἀμβρόσιο τήν πρόθεση τῶν Τούρκων, συνιστώντάς του τή λήψη τῶν ἀπαραίτητων μέτρων προστασίας²⁰.

Παρά τά μέτρα προστασίας, τό νεοτουρκικό κομιτάτο ἐπιχειρεῖ, χωρίς ἐπιτυχία, τήν πρώτη του δολοφονική ἀπόπειρα στό προαύλιο τοῦ μητροπολιτικοῦ Ναοῦ²¹. Ἡ εἶδηση τῆς δολοφονικῆς ἀπόπειρας διέτρεξε τήν πόλη

17. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 35, Κ/πολη 1911, σ. 178.

18. Ὁ Β. Ἀτεση, ὅ.π., σ. 117, κάνει λάθος ὅταν γράφει πώς στή χειροτονία τοῦ Ἀμβροσίου χοροστάτησε καί ὁ μητροπολίτης Σιδηροκάστρου Αἰμιλιανός Δάγκουλας (1906-1911). Τό σωστό εἶναι πώς χοροστάτησε ὁ μητροπολίτης Γρεβενῶν Αἰμιλιανός Λαζαρίδης (1877-1911) (Χαρ. Βουρουτζίδη, ὅ.π., σ. 66, καί Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τόμ. 35, Κ/πολη 1911, σ. 213). Τόν Αἰμιλιανό Λαζαρίδη πού δολοφονήθηκε ἀπό τό Νεοτουρκικό κομιτάτο στίς ἀρχές Ὀκτωβρίου τοῦ 1911 διαδέχθηκε ὁ Αἰμιλιανός Δάγκουλας, μητροπολίτης Μελενίκου, πού ἀναχώρησε γιά τή νέα τοῦ ἔδρα ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη στίς 27 Ἰανουαρίου τοῦ 1912. (Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 36, Κ/πολη 1912, σ. 37).

19. Ὁ Ἀμβρόσιος χειροτονήθηκε σέ ἐπίσκοπο Χριστουπόλεως σέ ἡλικία 30 ἐτῶν (Γ. Νταβαρίνου-Α. Τσιαπέρα, ὅ.π., σ. 243).

20 Β. Ἀτεση, ὅ.π., σ. 119, καί Γ. Νταβαρίνου-Α. Τσιαπέρα, ὅ.π., σ. 243 καθώς καί Εὐγενίου Κωταρίδη, Ἡ Σύγχρονος Ἑλληνική Ἐκκλησία, Ἀθήνα 1921, σ. 324.

21. Β. Ἀτεση, ὅ.π., σ. 119. Σχόλιο τῆς ἐφημερίδος Τό Βῆμα, 12 Ὀκτωβρίου 1914, ἀποδίδει τήν πρώτη δολοφονική προσπάθεια, στό χῶρο τῆς μητροπόλεως, στους Βουλγάρους οἱ ὁποῖοι ἔβαλαν φωτιά στό ἐπισκοπικό οἶκημα. Τόν βέβαιο θάνατο, ἀπό τόν πύρινο κλοιό, ὁ ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος διέφυγε, δραπετεύοντας μέ σχοινί ἀπό τό φλεγόμενο παράθυρο τοῦ ἐπισκοπικοῦ μεγάρου. Αὐτή ἡ ἐκδοχή κατά πᾶσαν πιθανότητα συγγέει τό κάψιμο τῆς μητροπόλεως ἀπό τούς Βουλγάρους μέ τήν εἶδηση τῆς δολοφονικῆς ἀπόπειρας ἐναντίον τοῦ νεοαρχιεπισκόπου. Εἶναι βέβαιο πώς ὁ Ἐπίσκοπος τήν ἡμέρα πού κἀηκαν τά Σέρρας ἦταν στή Νιγηρίτα, ὅπου καί προσπαθοῦσε, ἀπεσταλμένος τοῦ Μητροπολίτου, νά πείσει τό Γενικό Ἐπιτελεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ νά διατάξει τήν προέλαση τμημάτων του γιά νά σωθεῖ ἡ πόλη.

καί ἀναστάτωσε τή σερραϊκή κοινωνία. Ὁ φόβος κυρίευσε ξανά τίς καρδιές τῶν Σερραίων.

Ἡ δράση ὁμως τοῦ Ἀμβροσίου δέν σταματᾷ.

Στίς ἀρχές τοῦ 1912, μιά δεύτερη δολοφονική προσπάθεια στήν ἀκρόπολη τῶν Σερρῶν μόλις καί ἀποτυγχάνει.

Στίς 14 Ἰουνίου τοῦ 1912 ὁ Ἀμβρόσιος εἶναι ὑποψήφιος γιά τήν ἔδρα τῆς μητροπόλεως Πελαγονίας, μαζί μέ τόν μητροπολίτη Ἰμβρου Χρυσόστομο καί τόν ἐπίσκοπο Κίπρους Παρθένιο²².

Ἡ κατάσταση στάς Σέρρας γίνεται τραγική, ὁ πόλεμος πλησιάζει. Οἱ Τοῦρκοι, μέ πρόφαση τίς πολεμικές προετοιμασίες, παίρνουν μέ τή βία τά ζῶα τῶν Ἑλλήνων καί ἐπιφέρουν σημαντικές ζημιές στήν ἀγροτική παραγωγή.

Ὁ Ἀμβρόσιος διατρέχει τήν ἐπαρχία τῆς Μητροπόλεως καί στηρίζει τούς Ἕλληνες, ἐνῶ ἡ πόλη γεμίζει ἀπό τούς τρομοκρατημένους ὀρθόδοξους, καθώς ὁ πρῶην βουλευτής τῶν Σερρῶν Δερβίς Βένης, μέ στρατό πεντακοσίων ἀνδρῶν, διατρέχει τή βόρεια τοῦ νομοῦ πλευρά καί καταστρέφει τά χωριά τους.

Τά σχολεῖα στήν πόλη τῶν Σερρῶν ἔχουν κλείσει καί οἱ Ἕλληνες φοβοῦνται ἀντίποινα ἀπό τούς Τοῦρκους. Μόνες φωνές παρηγοριᾶς καί ἐλπίδας γιά τούς Σερραίους εἶναι ὁ μητροπολίτης Ἀπόστολος καί ὁ ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος.

Στίς 23 Ὀκτωβρίου - 5 Νοεμβρίου, ὕστερα ἀπό ἀπόφαση τῶν προκρίτων Ἑλλήνων καί Τοῦρκων καί μέ μόνο διαφωνοῦντα τόν Μητροπολίτη Ἀπόστολο, ὁ Ἀμβρόσιος, ἐπικεφαλῆς ἐννιαμελοῦς ἐπιτροπῆς, κατευθύνεται στά βόρεια τοῦ νομοῦ καί συναντᾷ τήν ἐμπροσθοφυλακή τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ παραδίδοντας τήν πόλη τῶν Σερρῶν²³.

Τίς πρῶτες ἡμέρες τῆς βουλγαρικῆς κατοχῆς στήν πόλη ζοῦν περίπου ὀγδόντα χιλιάδες ἄνθρωποι πού ἀντιμετωπίζουν σοβαρότατα προβλήματα διατροφῆς καί στέγης.

Ὁ Ἀμβρόσιος πρωτοστατεῖ στήν παροχή βοήθειας, μοιράζει δίκαια τά

22. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 36, Κ/πολη 1912, σ. 214.

23. Ὁ Μητροπολίτης, πού δέν συμφωνοῦσε στήν παράδοση τῆς πόλης στους Βουλγάρους, εἶχε προτείνει στόν Τοῦρκο μουτασερίφη νά παραδώσει τήν πόλη στό ἀντάρτικο τμήμα τοῦ Καπετᾶν Γιαγκλῆ. Οἱ Τοῦρκοι δέν δέχθηκαν αὐτήν τήν πρόταση καί τό μετάνιωσαν πικρά. (Χαρ. Βουρουτζίδης, Ὁ Μητροπολίτης Σερρῶν Ἀπόστολος καί οἱ προσπάθειές του γιά τήν σωτηρία τῆς πόλης τῶν Σερρῶν τό 1913, περιοδ. ὁ Ἅγιος Νικήτας, ἐκδ. IM Σερρῶν καί Νιγρίτης, τεῦχ. 59-60, σ. 226).

ἐλάχιστα τρόφιμα καί παρηγορεῖ χωρίς διάκριση θρησκευήματος τούς κατοίκους τῆς πόλης.

Στίς 27 Ὀκτωβρίου - 9 Νοεμβρίου ἀρχίζουν οἱ μεγάλες σφαγές τοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ²⁴. Ὁ Μητροπολίτης Ἀπόστολος καί ὁ Ἀμβρόσιος ἀγωνίζονται νά σταματήσουν τή μαγία τῶν Βουλγάρων. Μέ κακές καιρικές συνθήκες καί μέ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους περιφέρονται στήν πόλη καί παρακαλοῦν τούς Βουλγάρους νά λυπηθοῦν καί νά δείξουν χριστιανικό ἔλεος γιά τούς δυστυχεῖς Τούρκους.

Οἱ Βούλγαροι ἐνοχλημένοι, ὅπως καί παλαιότερα οἱ νεότουρκοι, ἀπό τή δράση τοῦ ἐπισκόπου, τόν ἀριθμοῦν στή λίστα τῶν προγραμμένων.

Στίς 5/18 Νοεμβρίου ὁ Ἀμβρόσιος, ἐπικεφαλῆς σεραϊκῆς ἐπιτροπῆς, πηγαίνει στή Θεσσαλονίκη καί συγγαίρει τόν βασιλέα Κωνσταντίνο.

Ἡ βουλγαρική κατοχή γίνεται κάθε μέρα καί ἀπεχθέστερη. Στίς 8/21 Μαΐου τοῦ 1913 καί ὕστερα ἀπό τό ἀδιέξοδο τῶν συζητήσεων τῶν συμμάχων, οἱ Βούλγαροι κηρύσσουν τόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ βουλγαρική κατοχή τώρα στάς Σέρρας γίνεται ἀβάσταχτη.

Ἡ πολυκοσμία καί οἱ κακές συνθήκες ὑγιεινῆς προετοιμάζουν τό ἔδαφος γιά τήν ἐμφάνιση τῆς φοβερῆς ἀρρώστιας, τῆς χολέρας στάς Σέρρας²⁵.

Στίς 17/30 Ἀπριλίου τοῦ 1913 γίνεται γνωστό ὅτι ὑπάρχουν δύο θύματα ἀπό τήν χολέρα στήν πόλη. Ἡ ἀρρώστια μέχρι καί τίς 24 Μαΐου προσβάλλει λίγα ἄτομα. Μετά τήν 30ῆ Μαΐου-12 Ἰουνίου, καθημερινά πεθαίνουν ἄνθρωποι ἀπό χολέρα στήν πόλη. Στίς 4/17 Ἰουνίου ἡ ἀρρώστια σκοτώνει 17 ἄτομα. Ὁ Ἀμβρόσιος δέν προσφέρει στόν ἑαυτό του οὔτε τά στοιχειώδη μέτρα προστασίας, ἐπισκέπτεται κάθε καταυλισμό, κάθε σπίτι πού ἔχει ἀρρωστο ἀπό χολέρα, ἐνῶ παράλληλα ἀγωνίζεται νά περιορίσει τίς βουλγαρικές θηριωδίες στήν ἐπαρχία.

Μετά τίς πρῶτες ἀψιμαχίες στά ὑψώματα τοῦ Λαχανά, οἱ Βούλγαροι στάς Σέρρας φυλακίζουν ὅσους γιά τήν ἐθνική τους δράση εἶχαν προγράψει.

Στίς 20 Ἰουνίου - 3 Ἰουλίου ὁ Βούλγαρος ἀξιωματικός τῆς χωροφυλακῆς Ποπώβ με «... ἐφ' ὄπλου λόγῃ...» στρατιῶτες πάει στό ἐπισκοπεῖο

24. *X. Βουρουτζίδη*, Ὁ μητροπολίτης Σερρών Ἀπόστολος καί ἡ σφαγή τῶν Τούρκων ἀπό τούς Βουλγάρους στίς 27 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912, περ. «Γιατί», τεύχ. 239-241, σ. 65.

25. Ἡμερολόγιο Μητροπολίτου Ἀποστόλου, Σεραϊκά Χρονικά, τ. 9, Ἀθήνα 1982, σ. 165.

καί ζητᾶ τόν Ἀμβρόσιο. Ὁ Μητροπολίτης, πού καί αὐτοῦ ἡ μεταφορά εἶχε διαταχθεῖ, ἀρνεῖται νά παραδώσει τόν ἐπίσκοπό του. Οἱ Βούλγαροι στρατιῶτες διατάζονται νά φρουροῦν τό ἐπισκοπεῖο καί νά συλλάβουν τούς ἱεράρχες μόλις αὐτοί βγοῦν ἀπό αὐτό.

Τήν 21 Ἰουνίου - 4 Ἰουλίου ἡ μάχη στά ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ ἔχει κριθεῖ... Ὁ Ἑλληνικός στρατός νικητής προελαύνει πρὸς τήν Ἀνατολική Μακεδονία. Ὁ Βούλγαρος ἀστυνομικός Ποπῶβ ξαναπάει στήν ἐπισκοπή καί ζητᾶ τήν παράδοση τοῦ Ἀμβροσίου. Ὁ Μητροπολίτης καί πάλι ἀρνεῖται καί ὁ Ἐπίσκοπος οὐσιαστικά φυλακίζεται στό ἐπισκοπεῖο, φρουρούμενος ἀπό Βουλγάρους στρατιῶτες.

Τά ξημερώματα τῆς 23 Ἰουνίου ἔγινε γνωστό στήν πόλη πὼς ἡ στρατιωτική διοίκηση τῶν Βουλγάρων μετά τήν ἦττα στά ὑψώματα τοῦ Λαχανᾶ ἐγκατέλειψε τήν πόλη.

Στόν Κουλά κυματίζει ἀπό τό ἀπόγευμα τῆς 23ης Ἰουνίου ἡ ἑλληνική σημαία²⁶.

Ὁ Μητροπολίτης καί ὁ Ἐπίσκοπος του δραστηριοποιοῦνται. Ὁ Ἀμβρόσιος περιδιαβαίνει τήν πόλη ἐνθαρρύνοντας τούς κατοίκους, ἐνῶ, μέ πρωτοβουλία τοῦ Μητροπολίτου, συγκροτεῖται πολιτοφυλακή.

Τό πρωῖ τῆς 27 Ἰουνίου ἡμέρα Πέμπτη, ὁ Ἀμβρόσιος ἐπικεφαλῆς ἐπιτροπῆς²⁷ ξεκινᾶ ἀπό τό ἐπισκοπεῖο γιά νά ζητήσει τήν ἐπίσπευση τῆς προέλασης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πού θρισκόταν στρατοπεδευμένος στήν ἀντίπερα ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνα, στή γέφυρα τῆς Κομάργιανης²⁸.

Παρά τήν ἐπιμονή τοῦ ἐπισκόπου, ὁ ἑλληνικός στρατός δέν προελαύνει πρὸς τήν πόλη. Ὁ Ἀμβρόσιος κατευθύνεται πρὸς τή Νιγρίτα καί τό πρωῖ τῆς 28 Ἰουνίου τηλεγραφεῖ πρὸς τόν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καί γενικό διοικητή τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, πληροφορώντας ὅτι οἱ Βούλγαροι κατά τήν ἀποχώρησή τους ἀπό τήν πόλη ἔσφαξαν τούς φυλακισμένους προκρίτους καί ὑπάρχει κίνδυνος γιά τόν ἄμαχο πληθυσμό²⁹.

26. Ἐφημ. Μακεδονία, 20 Ἰουλίου 1913, ἀρχεῖο περιοδικοῦ «Γιατί».

27. Τήν ἐπιτροπή ἀποτελοῦσαν ὁ ἀρχιερατικός ἐπίτροπος Νικόλαος Τσάκας καί ὁ πρόεδρος τῶν καπνεργατῶν Δημοσθένης Μέλφος (X. Βουρουτζίδης, Ὁ μητροπολίτης Σερρών Ἀπόστολος καί οἱ προσπάθειές του γιά τήν σωτηρία τῆς πόλης τῶν Σερρών ὅ.π., σ. 227).

28. Στίς 26 Ἰουνίου εἶχε σταλεῖ ἐπιτροπή μέ γράμμα τοῦ μητροπολίτη πρὸς τόν διοικητή τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πού εἶχε στρατοπεδεύσει στή γέφυρα τῆς Κομάργιανης (Σερραϊκά Χρονικά, 9, 1982, σ. 173).

29. Β. Τζανακάρη, ὅ.π., τ. Α, σ. 274.

Τελικά, καταφέρνει νά πείσει τό γενικό ἐπιτελεῖο καί ἡ ἐντολή προέλασης τοῦ ἀνθυπομιοιράρχου Ἰωάννη Κρανάκη μέ τμήμα τοῦ στρατοῦ δίνεται, ἀλλά ἡ πόλη τῶν Σερρών τό πρωῖ τῆς 28 Ἰουνίου γίνεται παρανάλωμα τῆς φωτιᾶς πού ἀπ' ἄκρο σέ ἄκρο τῆς ἔβαλαν οἱ Βούλγαροι κομιτατζῆδες. Ὁ ἐπίσκοπος βλέπει ἀπό τά ὑψώματα τῆς Νιγρίτας τήν πόλη πού ἀγάπησε νά κατατρῶγεται ἀπό τίς οὐρανομήκεις φλόγες.

Ἡ ζωὴ στήν κατεστραμμένη πόλη ἀργά ἀργά βρῖσκει κάποιον ρυθμό, ἀλλά τίποτα σέ αὐτή δέν εἶναι ἴδιο μέ τό χθές.

Ὁ Ἀμβρόσιος πηγαίνει στήν Κωνσταντινούπολη καί ἐνημερώνει τό Πατριαρχεῖο³⁰.

Στίς 3 Σεπτεμβρίου τοῦ 1913 ὁ Ἀμβρόσιος εἶναι συνυποψήφιος τοῦ μητροπολίτη Δεδρῶν καί Βολισσοῦ Παρθενίου καί τοῦ ἐπισκόπου Ἀμφιπόλεως Εὐγενίου γιά τή μητροπολιτική ἔδρα Μελενίκου³¹.

Στίς 10 Σεπτεμβρίου τοῦ 1913 γιά τήν πλήρωση τῆς κενῆς ἔδρας τῆς Ἱερᾶς μητροπόλεως Γάνου καί Χώρας εἶναι καί πάλι ὑποψήφιος ὁ Ἀμβρόσιος. Συνυποψήφιοί του εἶναι ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Τιμόθεος καί ὁ ἐπίσκοπος Ροδοστόλου Ἀλέξανδρος.

Ὁ Φιλιππουπόλεως Τιμόθεος ἰσοψήφησε μέ τόν Ἀμβρόσιο καί ὁ πατριάρχης Γερμανός ἐπέλεξε τόν Τιμόθεο ὡς μητροπολίτη Γάνου καί Χώρας³².

Τόν Ἰανουάριο τοῦ 1914 ὁ Ἀμβρόσιος δρῖσκεται στήν Ἀθήνα καί ἀγωνίζεται γιά τή λύση τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζουν οἱ Σερραῖοι. Αὐτό τό μήνα, προσκεκλημένος τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου «Παρνασσός», μιλά ὡς αὐτόπτης μάρτυς γιά τά βάσανα τῶν Σερραίων κατά τήν τουρκοκρατία, ἀλλά κυρίως γιά τίς φρικαλεότητες τῆς ὀκτάμηνης βουλγαρικῆς κατοχῆς.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἀναγνωρίζουσα τήν πολύπλευρη προσφορά του, στίς 16 Ἰουλίου τοῦ 1914 τόν ἐκλέγει ἐπίσκοπο Ναυπακτίας καί Εὐρυτανίας³³.

Στίς 10 Σεπτεμβρίου τοῦ 1932, μέ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, μετατίθεται στή μητρόπολη Φθιώτιδος.

Ὡς πρόεδρος ἀποστολῶν ἐκπροσώπησε τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος στή Λωζάνη στό συνέδριο «Πίστewς καί Τάξεως», τό 1948 στήν Πράγα στό

30. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια τ. 37, Κ/πολη 1913, σ. 237.

31. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 37, σ. 311.

32. Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια, τ. 37, Κ/πολη 1913, σ. 323.

33. Β. Ἀτση, ὀ.π., σ. 116.

συνέδριο «Φιλία τῶν Ἐθνῶν διά τῆς Ἐκκλησίας» καί τό ἴδιο ἔτος στό Ἄμστερνταμ στό Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν.

Τιμήθηκε ἀπό τό ἑλληνικό κράτος μέ τά μετάλλια Ἄργυρος Σταυρός τοῦ Σωτήρος, Ταξιάρχης τοῦ Φοίνικος καί Ἀνωτέρου Ταξιάρχη³⁴.

Στίς 10 Ἰουνίου τοῦ 1951 στή Λαμία μέ μεγαλοπρέπεια γιορτάστηκε ἡ 40ή ἀρχιερατεία του.

Ὁ πρῶην βοηθός ἐπίσκοπος Σερρών, ἐπίσκοπος Χριστουπόλεως Ἀμβρόσιος, ὡς μητροπολίτης Φθιώτιδος πέθανε στίς 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1958.

34. Γ. Νταβαρίνου-Α. Τσιαλέρα, ὁ.π., σ. 244.